

Gordana ĐUROVIĆ*

PROBLEMI PRIVREDNOG RAZVOJA I MAKROEKONOMSKOG UPRAVLJANJA U DJELU PROF. DR RISTA VUKČEVIĆA**

Apstrakt: Dr Risto Vukčević (1929–1994) bio je redovni profesor Univerziteta Crne Gore, jedan od osnivača Ekonomskog fakulteta, prve visokoškolske institucije u zemlji. Bio je direktor Instituta za društveno-ekonomska istraživanja na Ekonomskom fakultetu (1965–1968), kao i dekan Fakulteta (1968–1972). Kao direktor Republičkog zavoda za društveno planiranje (1976–1978) bio je član Izvršnog vijeća Crne Gore. Godine 1990, 27. decembra, konstituisana je prva posljierratna višepartijska Skupština SR Crne Gore i prof dr Risto Vukčević je jednoglasno izabran za njenog predsjednika. Na istu dužnost biran je i 1993. godine, poslije vanrednih izbora, a na toj funkciji ga i smrt zatiče (1994).

U toku svog radnog vijeka profesor Vukčević učestvovao je u izradi više od pedeset naučno-istraživačkih projekata i studija Instituta za društveno-ekonomska istraživanja Ekonomskog fakulteta, brojnih jugoslovenskih instituta, CANU, kao i drugih naučnih institucija u zemlji. Bio je predsjednik savjeta za makroprojekat Konceptije dugoročnog razvoja Jugoslavije do 2000. godine. Objavio je više od 170 naučnih radova, od toga sedam zasebno štampanih publikacija, od kojih izdvajamo: „Problemi privrednog razvoja Crne Gore” (1967), „Razvoj privrede Crne Gore (1974), „Industrijalizacija i deagrarizacija u Jugoslaviji” (1983) i „Privreda Jugoslavije u različitim društvenim sistemima” (1994). Profesor Vukčević bio je jedan od prvih

* Prof. dr Gordana Đurović, Ekonomski fakultet, Univerzitet Crne Gore, Podgorica

** Tribina CANU, Društvena misao Crne Gore na temu: Djelo prof. dr Rista Vukčevića — privredni razvoj i makroekonomsko upravljanje, CANU, 24. oktobar 2017. godine

crnogorskih makroekonomista, njegov sveukupan istraživački rad je posvećen problematici privrednog razvoja i makroekonomskog upravljanja.

Za doprinos razvoju ekonomske i naučne misli uopšte, profesor Vukčević je više puta nagrađivan Dobitnik je Trinaestojulske nagrade (1969. godine) i Nagrade oslobođenja Titograda (1972. godine). Kao posebno društveno priznanje uručen mu je 1980. godine orden Republike sa srebrnim vijencem.

Ključne riječi: Risto Vukčević, makroekonomsko upravljanje, privredni razvoj, Crna Gora, Jugoslavija

Izuzetno je zadovoljstvo i čast biti pozvan na tribinu CANU posvećenu liku i djelu našeg uvaženog profesora, dr Rista Vukčevića, izuzetnog naučnog stvaraoca i aktera društvenog i političkog života Crne Gore, posebno u periodu demokratskih previranja posljednjih godina SFRJ, te turbulentnih godina osnivanja SRJ i uvođenja višepartijskog sistema u Crnoj Gori. Ristu Vukčeviću, mom dragom profesoru, posvećujemo ovo podsjećanje i dajemo doprinos trajnoj uspomeni na jednog od prvih crnogorskih makroekonomista, velikih pregalaca, koji su britkim perom, ali i dušom, pisali o svojoj zemlji.

1. KRATKI IZVOD IZ BIOGRAFIJE

Risto Vukčević rođen je 7. januara 1929. u selu Liješnje, Lješanska nahija (opština Podgorica). Osnovnu školu završio je u selu Farmaci, a gimnaziju u Podgorici 1947. godine. Na četvrtoj godini Ekonomskog fakulteta u Beogradu, zbog političkih uvjerenja uhapšen je i nakon polugodišnje istrage u Glavnjači, upućen na izdržavanje kazne na Golom otoku, gdje je proveo još dvije i po godine. Po povratku iz zatvora, završava studije na Ekonomskom fakultetu u Beogradu 1954. godine, a istovremeno i apsolvira na grupi za istoriju na Filozofskom fakultetu u Beogradu.

Prve godine radnog angažmana proveo je u privredi, a nakon osnivanja Ekonomskog fakulteta, postaje nastavnik na ovoj instituciji. Doktorira na temi problema privrednog razvoja Crne Gore (1965), da bi redovni profesor Univerziteta postao 1977. godine. Osnovni predmet koji je predavao bila je Teorija i planiranje privrednog razvoja, a kasnije, na postdiplomskim studijama, Upravljanje razvojem.

Uparedo sa nastavnim procesom, prof. Vukčević je bio direktor Instituta za društveno-ekonomska istraživanja na Ekonomskom fakultetu (1965–1968), kao i dekan Fakulteta (1968–1972). Kao direktor

Republičkog zavoda za društveno planiranje (1976–1978) bio je član Izvršnog vijeća Crne Gore.

Crnoj Gori profesor Vukčević dao je izuzetan doprinos, ne samo u svojoj struci, nego i u politici. Godine 1990, 27. decembra, konstituisana je prva poslijeratna višepartijska Skupština SR Crne Gore i prof dr Risto Vukčević je jednoglasno izabran za njenog predsjednika. Na istu dužnost biran je i 1993. godine, poslije vanrednih izbora, i na toj funkciji ga i smrt zatiče (1994).

U toku svog radnog vijeka profesor Vukčević učestvovao je u izradi više od pedeset naučnoistraživačkih projekata i studija Instituta za društveno-ekonomska istraživanja Ekonomskog fakulteta, brojnih jugoslovenskih instituta, CANU, kao i drugih naučnih institucija u zemlji.

Bio je predsjednik savjeta za makroprojekat Konceptcije dugoročnog razvoja Jugoslavije do 2000. godine. Objavio je više od 170 naučnih radova, od toga sedam zasebno štampanih publikacija.

Sve navedeno govori da je prof. Vukčević, kao čovjek i naučni radnik, bio izuzetno uvažavan i cijenjen u sredini u kojoj je aktivno djelovao. Možemo reći da je i ugradio sebe u tokove društveno-ekonomskog razvoja Crne Gore i samom činjenicom da je kao rukovodilac dvije (pomenute) najvažnije naučne institucije iz domena ekonomskih nauka, bitno uticao na njihovu obrazovnu i naučnu aktivnost i na tematsku i sadržajnu opredijeljenost istraživanja koja su u njima vršena.

Za doprinos razvoju ekonomske i naučne misli uopšte, profesor Vukčević je više puta nagrađivan. Dobitnik je Trinaestojulske nagrade (1969. godine) i Nagrade oslobođenja Titograda (1972. godine). Kao posebno društveno priznanje, uručen mu je 1980. godine orden Republike sa srebrnim vijencem.

2. PROF. DR RISTO VUKČEVIĆ: INTELEKTUALNO I LJUDSKO ZNAMENJE SVOG VREMENA¹

Dvadeseto stoljeće na čijem je zalasku okončan život prof. dr Rista Vukčevića, vrijeme je velikih, i ne manje dramatičnih, ljudskih pohoda na stvaranje novoga svijeta oslobođenog nemaštine, socijalne nepravde, vjerske i rasne diskriminacije. To se stoljeće, nažalost, završava tragičnim saznanjem da su se neki veliki poduhvati, usmjereni na stvaranje humane ljudske

¹ *Prema: Marsenić Dragutin, "Intelektualno i ljudsko znamenje svog vremena", u Izabrana djela prof. dr Rista Vukčevića, CID, Podgorica, 1995.*

zajednice, pokazali kao svojevrzne utopije i da istorija ima neke, za sada nepoznate, unutrašnje tokove, na koje se vrlo malo može uticati ili su uticaji, nošeni željom da svijet bude ljepši za sve ljude, bili krajnje skromnih dimenzija. Na balkanskim prostorima, XX stoljeće obilježile su, uz kraljevinu Crnu Goru i dva velika svjetska rata, i tri Jugoslavije — ona između dva svjetska rata, socijalistička (SFRJ), te potomja, znatno manja — SRJ. U tim turbulentnim vremenima, živio je i svoje djelo stvarao i prof. dr Risto Vukčević.

Kako ističe profesor Dragutin Marsenić, „generaciji Rista Vukčevića istorijska sudbina stavlja na pleća teret slamanja jednog društvenog sistema koji se na jugoslovenskim prostorima još nije bio razvio i izживio onu ulogu koju je on inače imao u bliskoj istorijskoj prošlosti najrazvijenijih zemalja tadašnje kapitalističke civilizacije. Slamanje tog sistema postaje preokupacija mladosti kojoj pripada Risto Vukčević. Ta mladost učestvuje u narodnooslobodilačkoj borbi i tu borbu ispunjava sadržajima stvaranja nove Jugoslavije u kojoj će marksistička optika biti osnova stvaranja novog društvenog poretka. U toj borbi vjera u novo društvo po pravilu je hranjena i činjenicama postojanja tog društva u tadašnjem Sovjetskom Savezu. Tradicija velikog vjerovanja u najmnogoljudniji slovenski narod (Rusiju, odnosno tadašnji Sovjetski Savez), čvrsto spletena sa ideološkim uvjerenjem da je upravo u njoj nastao i novi socijalistički društveni i ekonomski poredak postaju velika ideja mladih naraštaja. Borba za novi socijalni poredak u sopstvenoj zemlji i borba za njeno nacionalno oslobođenje od fašističke agresije tako dobijaju dodatne podsticaje, jer se za istu stvar borio i tadašnji ruski narod. Izgleda da je tradicija traženja oslonca — moralnog i ljudskog — u velikom slovensko-ruskom narodu bila u godinama narodnooslobodilačke borbe isto toliko snažna i opojna koliko i saznanje da baš u tom narodu izrasta novi društveni sistem čijem je ostvarivanju na prostorima Jugoslavije tih godina težio naš narod i prije svega njegova mladost. Važno je, međutim, istaći, da u tim vremenima, nije naš narod bio upućen u tajne staljinističke vladavine u Sovjetskom Savezu, nije znao za stravične progone koji su tom staljinističkom režimu svojstvene u vremenu između dva svjetska rata. Živjelo se u uvjerenju da tamo nastaje novi poredak kome je oslobađanje čovjeka od svih klasnih, imovinskih i nacionalnih neravnopravnosti te od državnoterorističkih metoda bila osnovna društvena preokupacija. Risto Vukčević svoju ranu mladost doživljava u tom narodnooslobodilačkom ratu i biva nošen idejama o stvaranju novog društva. Završava gimnaziju u Podgorici 1947. a započinje studije ekonomije u Beogradu. U vrijeme studija vjerovanja u veliku socijalističku misiju Sovjetskog Saveza se tope. Vladajući partijski

vrh tadašnje Jugoslavije traži od onih koji su nosili breme socijalističkih preporoda da se odjedanput i preko noći sve okrene u njihovim glavama — da se odbaci svako vjerovanje u Sovjetski Savez i staljinističku vladavinu. Mnogo je onih koji to nisu mogli. Još više je onih kojima ljudska čast i dostojanstvo nisu dozvoljavali da javno deklarišu misao i osjećanja mržnje prema onome u šta su do juče vjerovali. Zvanična vlast se surovo sa svima obračunava. Nastaje Goli otok — najveća tajna mrlja u istoriji socijalizma i socijalističke prakse na jugoslovenskim prostorima. Risto Vukčević postaje jedan od zatočenika, onih poštenih ljudi čija se sva krivica sastojala u tome što nisu mogli ili nisu htjeli da po direktivama i preko noći mijenjaju uvjerenja koja su im do juče bila ideološki diktirana ili su se sa njima saživjeli toliko da su postala sastavni dio njegovog bića. Ni golootočke muke nisu slomile najsnažnije među onima koji su kroz njih prošli, te u takvim okolnostima, završava Ekonomski fakultet u Beogradu 1954. godine. Risto Vukčević se upućuje vodama naučnoistraživačkog rada i na rezultatima koje u tom domenu postiže ostvaruje univerzitetsko napredovanje. Godine 1962. biran je za honorarnog predavača na tek osnovanom Ekonomskom fakultetu u Podgorici (tadašnjem Titogradu), a godine 1965, na Ekonomskom fakultetu u Beogradu brani doktorsku disertaciju na temu „Problemi privrednog razvoja Crne Gore”. Istu objavljuje 1967. u Cetinju — izdavačko preduzeće „Obod”. Univerzitet i naučni rad postaju glavna životna preokupacija Rista Vukčevića”. A privredni razvoj Crne Gore i reforma makroekonomskog upravljanja u vremenima velikih društvenih promjena, postaju njegova osnovna istraživačka inspiracija i neiscrpan izvor naučnog i stručnog stvaralaštva.

Ma koliko bio predan naučnoistraživačkom radu iz oblasti ekonomije i ma koliko bio ponešen pozivom univerzitetskog nastavnika, Risto Vukčević se nikada nije zatvarao katedrom i radnim kabinetom. Bio je izuzetan društveno angažovani univerzitetski nastavnik i naučni radnik. Ne sporeći potrebu i mogućnost da se i u akademskoj (naučnoj i univerzitetskoj) zatvorenosti mogu stvarati naučna i stručna djela, ipak ostaje da se svaka nauka u djelatni čin pretvara samo kada dopire do stvarnosti u kojoj treba da se primijeni odnosno koju treba da mijenja. U tom pogledu Risto Vukčević je ulazio u preduzeća, ostvarivao kontakte sa njihovim komorskim udruženjima, bio u vezi sa odgovornim ljudima ministarstava u kojima se donose značajne ekonomske odluke, pozivan je na sjednice crnogorske vlade, na sjednice Saveznog ekonomskog savjeta i svuda tamo gdje se odlučivalo o našoj ekonomskoj sadašnjosti i budućnosti. Znalo se uvijek da je on oštar kritičar, ali su uvijek i svuda njegovu kritiku željeli da čuju.

Posljednji nivo sa kojeg je djelovao bilo je mjesto predsjednika Skupštine Crne Gore. U burnim vremenima dezintegracije Jugoslavije u najtragičnijem scenariju, duboko je vjerovao u pozitivnu ideju očuvanja jugoslovenskog zajedništva, velike države u koju su i Crna Gora i Srbija ugradile svoju viševjekovnu međunarodno priznatu državnost. U tim godinama previranja i velikih lomova, ideja očuvanja socijalizma, kao humanijeg društveno-ekonomskog poretka i jugoslovenske zajednice kao njenog temelja, bila je iskreno životno uvjerenje i životno stremljenje čitavih generacija, koje su živjele i djelovale u tom vremenu.

I pored ogromne energije koju je posvećivao uspostavljanju i jačanju dijaloga u nastajanju višeparlamentarizma u Crnoj Gori, profesor Vukčević ne zanemaruje u tom vremenu ni svoju struku i osnovni životni poziv. Predsjednik je Saveza ekonomista Jugoslavije, organizuje i rukovodi naučnim skupovima te stručne asocijacije. Na toj funkciji predsjednika Skupštine Republike Crne Gore i u zvanju redovnog profesora Ekonomskog fakulteta Univerziteta Crne Gore — zatiče ga smrt (1994).

3. NAUČNO I STRUČNO DJELO PROFESORA RISTA VUKČEVIĆA

Naučni opus profesora Rista Vukčevića izuzetno je bogat. Čine ga knjige, studije i članci u jugoslovenskim i crnogorskim časopisima, referati na savjetovanjima jugoslovenskih i crnogorskih ekonomista, monografije i projekti o pojedinim specifičnim problemima jugoslovenske i crnogorske privrede, sveobuhvatni prilozi i studije u kojima se daje presjek naših tekućih i razvojnih prilika i mogućnosti (pisane za potrebe i po narudžbini najodgovornijih kreatora našeg privrednog sistema i ekonomske politike). Kao i svaki veliki čovjek, kako navode profesorovi savremenici (Marsenić), „nije se Risto Vukčević libio da reaguje na tekuća zbivanja intervjuima i kraćim priložima u dnevnoj i periodičnoj (revijalnoj) štampi, da preko radija ili televizijskih ekrana uputi javnosti upozorenje da se po nečemu zgriješilo u našoj ekonomskoj politici i privrednom sistemu. Bio je Risto Vukčević predavač na poslijediplomskim studijama, branjene su pred njim doktorske disertacije u više univerzitetskih gradova bivše i sadašnje Jugoslavije”².

² Prema: Dragutin Marsenić, „*Intelektualno i ljudsko znamenje svog vremena*”, u *Izabrana djela prof dr Rista Vukčevića*, CID, Podgorica, 1995.

3.1. Privredni razvoj Crne Gore

Kao naučni radnik u domenu ekonomskih nauka, Risto Vukčević se bavi cjelinom razvojnih tokova jugoslovenske i crnogorske privrede. On je kao takav bio među prvima i do sada svakako je jedan od najznačajnijih makroekonomista u Crnoj Gori. Svoju orijentaciju da se bavi privrednim razvojem opredijelio je već izborom, izradom i odbranom doktorske disertacije „Problemi privrednog razvoja Crne Gore”. Crna Gora će mu ostati trajna naučna preokupacija i to potvrđuje mnogo radova koje je objavio o njenom razvoju u okviru bivše (socijalističke) Jugoslavije. Sveobuhvatni pregled rezultata istraživanja u tom domenu koje je sprovodio do 1973. godine saopštava u studiji „*Razvoj privrede Crne Gore*” (izdanje Ekonomskog fakulteta, Titograd, 1974). Izučavati ozbiljno privredni razvoj Crne Gore XX stoljeća svakako podrazumijeva upoznavanje djela profesora Rista Vukčevića. Riječ je o tome da je Crna Gora prve krupnije zahvate u razvoju preduzimala i ostvarivala u sastavu bivše socijalističke Jugoslavije. To je vrijeme u kojem se ona oslobađa recidiva ekonomske nerazvijenosti, svojstvenih agrarnim ekonomijama sa dominacijom seljaštva u njihovoj populaciji. Po pravilu, prvi i najvažniji koraci u privrednom razvoju svake zemlje su prodiranje industrijske proizvodnje u proizvodnu strukturu. Crna Gora to ostvaruje prvih decenija poslije Drugog svjetskog rata i taj razvojni rezultat Risto Vukčević izlaže najprije u svojoj doktorskoj disertaciji, a kasnije ga u kontekstu šire razvojne problematike ponovo stavlja pod lupu svoje naučne radoznalosti u djelu „*Razvoj privrede Crne Gore*”. Treba imati u vidu da inicijalni zahvati u privrednom razvoju, koji po pravilu svuda predstavljaju prve decenije industrijalizacije, znače i zadiranje u ukorijenjeni tradicionalni način života stanovništva i u njegovu zatečenu socijalnu strukturu. Riječ je o društvenom toku u kome ruralno poljoprivredno stanovništvo postaje sve malobrojnije, a urbano, nepoljoprivredno, sve dominantnije. Riječ je o pretvaranju radnika u moderne industrijske radnike, o procesu u kojem se mladi naraštaji masovno obuhvataju školovanjem, o širem faktičkom otvaranju regiona koji se industrijalizuje za saradnju sa okruženjem, i to saradnju koja se sastoji u razmjeni robe i usluga, u razmjeni znanja i ideja, sve većoj prostornoj mobilnosti ljudi, a zatim unutar regija, riječ je o sve većoj njegovoj integrisanosti sa stanovišta prekidanja svakog oblika ekonomske i druge izolacije njegovih manjih i većih prostornih populacionih jedinica (sela i gradova) i njihovo povezivanje ekonomskim (po pravilu razmjenskim) odnosima.

Profesor Risto Vukčević, u okviru svog prvog tematskog bloka brojnim radovima, a prije svega doktorskom disertacijom i pomenutom studijom, ove procese podvrgava analitičkom tretmanu, posmatra ih iz više uglova i pruža takoreći anatomsku sliku jednog razvojnog perioda u kome se udaraju temelji za budući ulazak Crne Gore u moderna industrijska (a kasnije i postindustrijska) društva savremenog svijeta. Risto Vukčević u ovom tematskom bloku razvoj Crne Gore, dakle njenu industrijalizaciju, posmatra u okviru šireg programa industrijalizacije jugoslovenske privrede i kazuje da je ona dobrim dijelom tim (jugoslovenskim) programom bila predodređena i opredijeljena. Drugačije nije ni moglo biti, ako se znaju priroda društvenog i ekonomskog sistema, te ekonomske politike koja je u to vrijeme (do sredine 70-ih) vođena. Utoliko su proizvodnja čelika (željezara u Nikšiću), a zatim proizvodnja aluminijuma (kombinat u Podgorici) bile uporišne tačke crnogorske industrijalizacije, da bi se industrijska matrica postupno razgranavala, uključujući u sebe energiju, proizvodnju mašina, tekstilne i prehrambene proizvodnje, te razvijanje saobraćajne infrastrukture (pruga Beograd — Bar i izgradnja luke Bar). Svakako je najvažnija i ekonomski najvitalnija dopuna crnogorske proizvodne strukture bila sadržana u razvoju turizma, kojem Risto Vukčević u posljednjoj pomenutoj studiji („Razvoj privrede Crne Gore”) i u više naučnih i stručnih radova objavljenih prije i poslije publikovanja te studije posvećuje posebnu pažnju.

U okviru tematskog bloka koji se odnosi na privredu Crne Gore, svakako je važno imati u vidu gotovo trajnu preokupaciju profesora Vukčevića problematikom razvoja i finansiranja nedovoljno razvijenih republika (u koje je u bivšoj socijalističkoj i samoupravnoj Jugoslaviji spadala i Crna Gora) i pokrajine Kosovo. Zatim se u okviru tog bloka Risto Vukčević bavio pitanjima razvoja poljoprivrede i sela, a potom razvoja i nekih drugih sektora koji su bili značajnije zastupljeni u proizvodnoj strukturi Crne Gore. Riječ je prije svega o turizmu, kao i o ribarstvu. Investicije (izvori sredstava, efikasnost, projektovanje) predstavljaju tematski kompleks kojim se profesor Vukčević bavio u oba tematska bloka, i to sistemski i razvojno.

Ističući značaj industrijalizacije i bazičnog infrastrukturnog razvoja Crne Gore u okviru socijalističke Jugoslavije, profesor Vukčević se s razlogom bavi i problematikom ubrzane deagrarizacije, kao paralelnog procesa, u kome prepoznaje i strukturni disbalans, koji do praga devedesetih godina 20. stoljeća dovodi do depopulacije u sjevernom regionu zemlje, pražnjenja ruralnih područja i regionalnih razvojnih disproporcija. Ta je

disproporcija, u raspoloživim resursima i ljudskom kapitalu, ostala kao jedno od ozbiljnih ograničenja razvoja crnogorske ekonomije i do danas.

Mnogo godina kasnije (1989), rukovodi izradom projekta „Transformacija i modernizacija materijalne i intelektualne proizvodnje u Crnoj Gori”. Na izradi tog projekta biva angažovan najelitniji naučni i istraživački kadar Crne Gore iz četiri njene akademske institucije (Ekonomski fakultet, Institut za društveno-ekonomska istraživanja i Agro-ekonomski institut u Titogradu, te Institut za pomorstvo i turizam u Kotoru). Risto Vukčević znalacki piše sintezu tih istraživanja, u kojoj na 238 strana daje presjek razvojnog trenutka u kome se tada nalazila Crna Gora, ukazuje na opasnost stranputica koje prate tadašnje krizno stanje crnogorske privrede i, naravno, daje oštru kritiku brojnih privrednosistemskih rješenja koja su u to vrijeme zadržavala obol koncepta udruženog rada.

Sinteza istraživanja u okviru projekta „Transformacija i modernizacija intelektualne proizvodnje u Crnoj Gori”, koju je (1989. godine) napisao Risto Vukčević i koja nažalost nije doprla do javnosti u obliku štampane knjige, sadrži nova saznanja i izražava zrelost kritičke misli o pređenom razvojnom putu, o tekućem razvojnom trenutku i o mogućim pravcima daljeg napredovanja crnogorske privrede. Momenat u kojem je ta sinteza pisana, već je na ukupnoj jugoslovenskoj ekonomskoj sceni bio ispunjen kriznim sadržajima. Na te krizne sadržaje ekonomska nauka je reagovala. I sinteza o kojoj je riječ, djelo Rista Vukčevića, predstavlja jedno reagovanje ekonomske nauke na promašaje u privrednom sistemu i ekonomskoj i razvojnoj politici u kojima je ona vidjela uzroke zastoja u proizvodnji koji su u 1989. godini navršavali čitavu deceniju svog postojanja. Risto Vukčević u toj sintezi registruje problem sa kojima su se jugoslovenska privreda u cjelini i sve njene republike ponaosob suočile. Zastoji u proizvodnji, praćeni dramatičnim porastom boja nezaposlenih, visoka zaduženost prema inostranstvu i teškoće da se uredno plaćaju dospjele obaveze, niska akumulativnost domaće privrede i njena visoka interna zaduženost, inflatorni naboji, dramatično niska ekonomska efikasnost proizvodnje i investicija, visoki gubici sa kojima privreda posluje itd. — čine skup ekonomskih teškoća koje zapravo najavljuju silazak sa scene društveno-ekonomskog sistema socijalističkog samoupravljanja.

Uz sve te ekonomske teškoće idu ruku pod ruku i teškoće u državno-političkom opstajanju Jugoslavije kao federalne zajednice šest republika.. Risto Vukčević, međutim, u sintezi pomenutog projekta uočava probleme, njihove uzroke traži u brojim prazninama privrednog sistema i ekonomske politike, iznosi i kritička zapažanja o toku poslijeratne jugoslovenske

i crnogorske industrijalizacije i traži rješenja kroz otklanjanje dotadašnjih nedostataka. Uočava, međutim, da se u svojinskom kompleksu kriju tajne ekonomske neuspješnosti crnogorske privrede. Kritički se odnosi prema unificiranoj svojinskoj šemi u kojoj dominira društvena svojina. I u tom pogledu njegova su interesovanja dvojaka. Na jednoj strani potrebno je otvoriti širom vrata za privatnu svojinu i prepustiti društvenu svojinu konkurenciji privatne. Na drugoj strani, smatra neodrživim koncept društvene svojine u nesvojinskom društvenom statusu. Drugim riječima, trebalo je konačno, po njemu, razriješiti problem nosioca svojinskih prava nad društvenim sredstvima za proizvodnju. Kako će vrijeme kasnije pokazati, taj se problem jedino rješava privatizacijom do tada društvene svojine. On prema tome još nije razriješen. U toj pomenutoj sintezi ne izostaje kritika mnogih tadašnjih grešaka u privrednom sistemu i ekonomskoj politici, ali se još uvijek samoupravljanje vidi kao fundamentalno odredište jugoslovenske društvene i ekonomske stvarnosti.

Intelektualnu atmosferu 80-ih godina u ekonomskoj nauci obilježava duboko neslaganje brojnih ekonomskih teoretičara sa privrednim sistemom koji je u to vrijeme bio na djelu. Znalo se da koncept udruženog rada posustaje, znalo se da se ne može daleko stići sa samoupravnim sporazumijevanjem i društvenim dogovaranjem, znalo se da kapital, ako je i društveni, mora imati svoju cijenu, mnogi su se zalagali za što veću autonomiju preduzeća u donošenju ekonomskih odluka, na udaru kritike ekonomske nauke bile su i državne intervencije u privredi, a posebno državno odlučivanje o investicijama. Risto Vukčević se svojim ekonomskim rezonima, svojom živom riječju i pisanim djelom, uklapao u tu atmosferu. Svemu tome jedino je nedostajao zahtjev za prelazak na privatno vlasništvo i na privatizaciju dotadašnjeg društvenog kapitala. O tome će Risto Vukčević svoje mišljenje saopštiti u svome posljednjem pisanom djelu.

Crnogorska privreda je bila predmet naučnog stručnog angažmana Rista Vukčevića i u brojnim referatima koje je podnosio na naučnim skupovima u Crnoj Gori i van nje. Vrijedi, međutim, zapaziti da se u radovima Rista Vukčevića koji su tematski posvećeni crnogorskoj privredi uvijek provlači i jugoslovenska nit. Riječ je o tome da je Crna Gora u ekonomskom pogledu imala isti institucionalni ambijent kao i jugoslovenska privreda u cjelini. Otuda je sagledavanje institucionalnih uslova pod kojima je ta privreda poslovala bila praktično i svojevrсна kritika jugoslovenskog privrednog sistema. A zatim, Jugoslavija je imala svoje sektorske i regionalne razvojne prioritete, te je u obje pomenute knjige i u sintezi

pomenutog projekta razmatranje razvojne problematike Crne Gore uvijek moralo biti i bilo je kombinovano sa razmatranjem razvojne problematike jugoslovenske privrede u cjelini.

3.2. *Jugoslovenska privreda*

Drugi tematski kompleks naučnog opusa Rista Vukčevića čini jugoslovenska privreda. Veliki je broj radova koje je Risto Vukčević objavio u okviru ovog tematskog bloka. Ovdje, međutim, izdvajamo dvije studije. Prva od njih nosi naslov „Industrijalizacija i deagrarizacija u Jugoslaviji” (izdanje NIO „Univerzitetska riječ”, Titograd, 1983), a druga „Privreda Jugoslavije u različitim društvenim sistemima” (izdanje „Pobjeda”, Podgorica, 1994. godine).

„Industrijalizacija i deagrarizacija u Jugoslaviji” nastaje u vrijeme kada su jugoslovenskoj privredi već bili završeni ekspanzivni razvojni tokovi (posljednja godina u kojoj je privreda Jugoslavije zabilježila visok rast društvenog proizvoda — od 7% — bila je 1979. godina) i kada je kriza izbijala na površinu i manifestovala se u mnoštvu pojava kao što su usporeni ili zaostajući privredni rast, brzi rast nezaposlenosti, razbuktanje inflacije, teškoće otplate inostranih dugova i nemogućnost daljeg zaduživanja u inostranstvu, sve skromnija domaća akumulacija, silazni trend u investicijama itd. Profesor Vukčević naprije u toj knjizi kazuje da je Jugoslavija u rasponu od završetka Drugog svjetskog rata do kraja 70-ih godina imala veoma dinamičan rast i razvoj i dalje ističe da je smanjivala distancu koja ju je dijelila u nivou razvijenosti (mjerenom per capita društvenim proizvodom) od najrazvijenijih evropskih zemalja. Sliku razvijenosti dopunjava i sa više neutralnih pokazatelja kojima dokazuje dostignute domete naše industrijske i ukupne razvijenosti u to vrijeme. Ekonomska kriza je, međutim, već uveliko zahvatala jugoslovenske prostore. Čine se pokušaji spašavanja samoupravnog socijalističkog ekonomskog sistema, te traženja u njemu posljednjih potencijala rasta i razvoja. Donijet je Dugoročni program ekonomske stabilizacije. Risto Vukčević u svojoj knjizi čini napor da krizu identifikuje, zatim da ukaže na njene uzroke i najzad da sagleda mogućnosti njenog prevazilaženja. U tom pogledu on krizu vidi „...kao sljedeće nesrazmjernosti i disproporcije:

- ukupan obim i struktura proizvodnje — obim i struktura raspoloživih osnovnih činilaca proizvodnje;

- ukupan obim i struktura proizvodnje — ukupan obim i struktura potrošnje;

— proizvodnja energije, sirovina i hrane — potrošnja energije, sirovina i hrane (ovo je jedna od najvažnijih disproporcija u okviru prethodne dvije);

— obim i struktura akumulacije — obim i struktura investicija;

— obim i struktura izvoza — obim i struktura uvoza;

— nezaposlenost–produktivnost rada;

— tehnička opremljenost rada–produktivnost rada;

— brojnost zaposlenih na proizvodno-izvršnim mjestima — brojnost zaposlenih na režijskim radnim mjestima u privredi i u ukupnoj neprivrednoj sferi;

— obrazovanje kadrova po profilima, vrstama i stepenima kvalifikacija

— stvarne potrebe u zapošljavanju po profilima i stepenima kvalifikacija;

— troškovi ukupne „društvene režije” (u najširem smislu troškovi organizacije i upravljanja) — obim proizvodnje i produktivnosti rada” (strana 46).

U prednjem citatu se zapravo pokazuje da je jugoslovenska privreda bila sva u nesrazmjerama koje su je toliko prožimale da su potpuno paralisale njen dalji rast i razvoj. Svaka od tih nesrazmjera svodi se na određenu vrstu deficita, što će reći da je profesor Vukčević već tada na primjeru jugoslovenske privrede pokazivao ono što se za socijalističke ekonomije izražavalo sintagmom „ekonomije deficita” ili „ekonomije nestašica”.

Profesor Vukčević nakon šireg ilustrovanja svake od navedenih disproporcija ukazuje u nastavku na njihove uzroke i tu uglavnom krivicu za njih stavlja na privredni sistem, a djelimično i na razvojnu strategiju (bila je jednostrana, nije u njoj bilo mjesta za razvoj poljoprivrede, podstakla je prekomjerno seljenje stanovništva iz sela u gradove i mimo potreba nepoljoprivrednih djelatnosti za radnom snagom, koristila je optiku kapitalno intenzivnog razvoja, iako je kapital bio rijedak a radna snaga obilat faktor proizvodnje).

Profesor Vukčević u ovoj knjizi insistira na širem i slobodnijem traženju tržišta, na liberalnijem odnosu prema privatnoj svojini, na realnoj cijeni kapitala kao rijetkog proizvodnog faktora, na realnoj amortizaciji. Bilo je to vrijeme iluzornih vjerovanja da tržište na jednoj i socijalizam sa društvenom svojinom na drugoj strani mogu ići ruku pod ruku. Ta su vjerovanja bila svojstvena i profesoru Vukčeviću. Vladajućem uvjerenju da se iz krize može izaći zadržavanjem socijalističke optike (u čijoj se osnovi nalaze društvena svojina i planiranje i koju treba sve više dopunjavati privatnom svojinom i tržištem), nije odolijevao ni profesor Vukčević. Uz prethodnu napomenu zaključujemo da je knjiga profesora Vukčevića

„*Industrijalizacija i deagrarnizacija u Jugoslaviji*” (1983) značajan dokument o vremenu u kojem je živio, da predstavlja skup izuzetno vrijednih naučnih informacija i analiza o stanju u kome se nalazila jugoslovenska privreda na pragu velike ekonomske krize koja će trajati do samog raspada tadašnje Jugoslavije.

U pisanju svog poslednjeg djela („*Privreda Jugoslavije u različitim društvenim sistemima*”, 1994) profesor Vukčević je bio inspirisan velikom debatom koju je profesor Ljubomir Madžar poveo sa jednim skupom poznatih jugoslovenskih ekonomista. Debata se odnosila na pitanje uspješnosti privrednog razvoja Jugoslavije poslije Drugog svjetskog rata. Ili još određenije, akademici Nikola Čobeljić i Kosta Mihailović, te drugi njihovi istomišljenici, smatrali su da je jugoslovenska privreda imala zlatni period svoga razvoja u razdoblju od početka 50-ih do sredine 60-ih. U tome vremenu zaista je jugoslovenska privreda imala brz privredni rast i ostvarila je korjenit strukturni preobražaj. I kao rezultat toga osjetno je smanjila distancu u nivou razvijenosti između nje i drugih razvijenijih zemalja širom svijeta. Ljubomir Madžar u više radova, koje inače profesor Vukčević navodi, to ne osporava, ali kazuje da ni u tome periodu jugoslovenski privredni razvoj nije bio uspješan. I navodi argumentaciju na kojoj zasniva svoje stanovište. Pobornici stanovišta o „zlatnom periodu” razvoja jugoslovenske privrede, taj „uspjeh” dobrim dijelom zasnivaju na karakteristikama tadašnjeg privrednog sistema. Smatrali su da socijalistički privredni sistem jeste ekonomski efikasan, ako uspijeva da iz tekućeg dohotka iscijedi neophodnu masu akumulacije kao uslov za održavanje ritma privrednog rasta i na visokom nivou. Zatim privredni sistem treba da obezbijedi neophodne institucije i mehanizme koncentracije te akumulacije, tako da se ona tako koncentrisana može upućivati u one grane, sektore i objekte koji se odaberu kao razvojni prioriteti. Smatrali su da je tadašnji privredni sistem Jugoslavije sve to obezbjeđivao, posebno kroz kamatu na poslovni fond kojom se na jednoj strani potvrđivala „društvenost” (društveno vlasništvo) kapitala kojim je društvo raspolagalo. Postojali su i tzv. društveni investicioni fondovi kao društvena forma koncentracije akumulacije iz koje je ona mogla da bude alocirana u privredne oblasti, grane i u same objekte koji bi se odabrali kao razvojni prioriteti. Drugim riječima, veliki je promašaj u ekonomskom razvoju Jugoslavije što je napušten privredni sistem za vrijeme čije važnosti je u njoj razvoj bio najbrži. Risto Vukčević se u ovu debatu uključuje svojom posljednjom knjigom i daje joj vrijedan doprinos. Od posebnog značaja je njegovo insistiranje na visokim troškovima rasta i razvoja jugoslovenske

privrede, njegovo kazivanje da su troškovi mogli svakako biti manji, pa samim tim i razvoj uspješniji. („Bio je to — kazuje profesor Vukčević — niskoefikasan, skup, rast društvenog proizvoda”). Ostaje, međutim, glavno razmeđe u debati: nema uspješnog razvoja bez razvijenog tržišta, a tržište već po sebi podrazumijeva privatno vlasništvo i razvojne motivacije koje su u njemu sadržane, i drugo stanovište koje ne smatra društvenu svojinu nespojivom sa tržištem, niti pak vidi da je socijalizam već po svojoj ukupnoj razvojnoj filozofiji ekonomski inferioran u odnosu na druge privatnosvojinske privredne sisteme. Konačno, preovladala je praksa i uvjerenje da se sa socijalizmom nije moglo ekonomski napredovati. Nijesu se na bivšim socijalističkim prostorima ni tržišne, privatnosvojinske solucije pokazale uspješnim. Kako navodi profesor Marsenić, na stranica posljednjeg Ristovog djela smješteno je njegovo uvjerenje da do raspada socijalizma nije moralo doći. „Ekonomski činioci, uslovi i realnost ekonomskog života pretpostavljali su smjelu i ozbiljnu reformu socijalizma, ali ne i njegov raspad. Vanekonomske faktori, podstaknuti još i kašnjenjem u potrebnim reformama, usloveli su raspad socijalističkog projekta u Evropi” (strana 187). Vraćanje u kapitalizam profesor Vukčević vidi kao teško ostvarivo. „Moraće se tražiti nova rješenja, nova vrsta konvergencije dva različita sistema, neka mjera u njihovom doziranju, način koji će osigurati da se najbolje iskoristi stvorena materijalna osnova ali i na najbolji način zadovolje potrebe svih članova društva” (strana 187).

Kako zaključuje profesor Marsenić, „teško je očekivati od čovjeka i naučnog radnika koji je cio svoj životni vijek posvetio izučavanju i kreaciji novih i humanijih odnosa među ljudima da drugačije misli. Ima u tom mišljenju i ljudske veličine i dostojanstva, pa makar se ono sudaralo i sa surovošću nekih naših realnosti”.

U knjizi o kojoj je riječ, profesor Vukčević na svega petnaest strana vrlo koncizno i sadržajno daje presjek ekonomskog stanja jugoslovenskih područja uoči stvaranja Jugoslavije i prikaz razvoja jugoslovenske privrede između dva svjetska rata. Taj dio svoje knjige zaključuje riječima da je „dvadesetogodišnji period razvoja jugoslovenske između dva svjetska rata bio veoma lagan i sa nepovoljnom relacijom prema većem broju evropskih zemalja koje su bile na približno istom nivou razvijenosti 1910. godine” (strana 28). Od bivše SFRJ ostala je Savezna Republika Jugoslavija kao federalna državna zajednica Republike Srbije i Republike Crne Gore. Širok je splet pitanja koja u vezi sa njenim razvojnim mogućnostima raspravlja u knjizi profesor Vukčević. Dva od njih izdvojamo. Prvo je zašto se raspala SFRJ, gdje se detaljno izlažu spoljni i unutrašnji uzroci

dezintegracije, a drugo, kakva bi razvojna strategija najviše odgovarala novoj federalnoj jugoslovenskoj zajednici. Sposobnost Jugoslavije da se održi u svojim ranijim gabaritima, tj. da ostane državna zajednica šest republika koje su bile u njenom sastavu, oslabljena je i ustavnim reformom iz 70-ih godina — tačnije Ustavom SFRJ iz 1974. godine i brojnim drugim potezima kojima se na osnovu tog ustava postupno razgrađivala tadašnja federacija. Profesor Vukčević više nego s pravom pokazuje da je ekonomski sistem koji je tim ustavom formiran zaustavio privredni rast i razvoj bivše Jugoslavije, te tako kroz slabljenje njene privrede pripremio njen raspad. Konačno, vjerujući u razvojne potencijale i održivost novoformirane SRJ, a nakon analize razvoja Crne Gore u različitim društvenim sistemima, poruka profesora Vukčevića kreatorima novog razvojnog ciklusa je sljedeća: „Strategija privrednog razvoja Jugoslavije u narednih 6–7 godina trebalo bi da ima sljedeće bitne elemente i uporišne oslonce:

- maksimalno moguće korišćenje već izgrađenog privrednog potencijala i smanjenje ulaganja u kapacitete čije bi se neiskorišćene rezerve prenijele u narednu etapu razvoja;

- podsticanje ubrzanog razvoja kompleksa poljoprivredne proizvodnje sa industrijskom preradom i kompleksa primorske privrede;

- podsticanje razvoja male privrede zasnovane na diverzifikaciji postojećeg i na većem proizvodno-ekonomskom valorizovanju najraznovrsnijih neiskorišćenih lokalnih resursa;

- široko spoljno-ekonomsko otvaranje;

- nešto brži rast društvenog proizvoda nego što će biti rast neproizvodne potrošnje (strana 240).”

U navedenom citatu se zapravo ukazuje da je jugoslovenska privreda bila sva u nesrazmjerama, koje su je toliko prožimale da su potpuno paralisale njen dalji rast i razvoj. Svaka od tih nesrazmjera svodi se na određenu vrstu deficita, što će reći da je profesor Vukčević već tada, na primjeru jugoslovenske privrede, pokazivao ono što se za socijalističke ekonomije izražavalo sintagmom „ekonomije nestašica”. Kao vrstan poznavalac razvoja privrednog sistema zemlje, profesor Vukčević svaku disproporciju detaljno analizira i objašnjava njene uzroke. Analizira ekonomsku strukturu Jugoslavije, podrazumijevajući pod ovom cjelinu razvojnih tokova i institucionalnih (društveno-ekonomskih) uslova na jugoslovenskom prostoru. Najveći broj radova, predstavljen na brojnim naučnim skupovima, posvećen je tematici privrednog razvoja i makroekonomskog upravljanja, uvijek u kritičkom dugu, sa projekcijom razvoja, analizom budućih scenarija i jasnim preporukama kreatorima politike.

Tematski blok koji se odnosi na jugoslovensku privredu svrstava Rista Vukčevića u sam vrh jugoslovenskih ekonomista, po širini obuhvata materije koja je bila predmet njegovog izučavanja i po dubini sa kojom su ta izučavanja vršena.

Valja odmah istaći da dvije pomenute knjige posvećene jugoslovenskoj privredi, ma koliko bile valjano pisane, ni približno ne izažavaju gotovo enciklopedijsku širinu interesovanja profesora Vukčevića, ispoljenu u referatima koje je podnosio na savjetovanjima u Srpskoj akademiji nauka i umjetnosti, Crnogorskoj akademiji nauka i umjetnosti i Međuakademskom savjetu zajednice tadašnjih (republičkih i pokrajinskih) akademija nauka i umjetnosti i koja su se, po pravilu, održavala u Herceg Novom. U tim referatima profesor Vukčević najviše pažnje je posvetio problematici privrednog sistema i njegovom odnosu prema privrednom razvoju. Problematika proširene reprodukcije, to jest dinamika privrednog rasta, te pitanja akumulativne i reproduktivne sposobnosti privrede, bila su u središtu njegovog interesovanja. Risto Vukčević je jedan od rijetkih jugoslovenskih ekonomista koji su se bavili i pitanjima doprinosa nauke i obrazovanja privrednom razvoju. Drugim riječima, on je razvoju prilazio kao procesu integralnih (sveobuhvatnih) promjena u proizvodnoj i socijalnoj strukturi privrede i društva.

4. O STILU I JEZIKU RISTA VUKČEVIĆA

U prilogima ove vrste o stilu i jeziku autora o kojima je riječ vjerovatno ne bi trebalo ništa kazivati ako za to nema posebnih razloga. Upravo ti posebni razlozi postoje kada je o profesoru Ristu Vukčeviću riječ. Naučna i stručna djela po pravilu se pišu „naučno” i „stručno”. To znači jezikom zarobljenim stručnom terminologijom, jezikom namijenjenim čitaocima koji ga razumiju jer i sami pripadaju nauci i struci. U takvom jeziku nema mjesta za neposrednu komunikaciju čitaoca sa djelom, a preko djela sa autorom. Takvo se djelo ne može i emotivno doživjeti. Nije rijetko da se stručni i naučni „žargon” pretvara u retoriku — kazivanje kojim se ništa ne kazuje, a može da na nekin način, osvoji čitaoca, kazivanje koje mnoštvom riječi i praznog hoda pokriva praznine i odsustvo sadržajnosti.

Kako navodi profesor Marsenić, kod Rista Vukčevića sve je drugačije. Svojim stilom i jezikom on svoja djela čini literarnim. On se saživljava sa svakim problemom o kome piše, on komunicira sa onima o kojima piše i sa onima kojima svoje djelo namjenjuje. Nisu potrebni leksikoni

stranih riječi da bi se njegovo djelo moglo čitati, nije potreban napor da se shvati šta je u rečenici „pisac htio da kaže” kad rečenicu počinje na početku jedne, a završava na drugoj strani, jer ljepota stila i jezika kod Rista Vukčevića se između ostalog ogleda i u kratkoj rečenici koja nikad ne daje povoda da se razmišlja o tome šta ona znači. Možda neće biti na odmet da ljepotu stila i jezika kojim je pisao svoje djelo, njegovu literarnost, predstavimo jednim citatom. Pišući o položaju seljaka u vrijeme naše industrijalizacije, Risto Vukčević njihov veliki egzodus u grad pod uticajem industrijalizacije označava kao „spašavanje miliona ljudi od čemernog života”. A zatim, u nastavku ovako opisuje seljaka–radnika na sopstvenom imanju:

„Živjeći na selu, stiješnjen između svojih malih i oskudnih proizvodnih mogućnosti i izložen vjekovnim teškoćama i nevoljama, seljak je formirao vrlo obazriv i racionalan pristup proizvodnji i potrošnji. Mukotrпно je proizvodio, i baš zato, skromno trošio. Njegov proces rada je u neposrednom spoju sa prirodom i sa njom je neposredno razmjenjivao svoj rad. Naučio je da se prema prirodi odnosi racionalno i da je taj odnos složen. Njegova oruđa bila su prosta, ali njegov predmet vrlo složen (oranica, šuma, stoka, voda, sijanje, klijanje, cvjetanje, žetva, suša, mraz itd.), a ciklus proizvodnje relativno dug. Gledano u cjelini, uspješnost njegovog procesa rada iziskivala je više umnog napora nego što se to traži od prostog rada u industriji. Na svom domaćinstvu seljak sam organizuje, uređuje, vodi i izvršava proces rada. U industriji je sve to podijeljeno a proces izvršavanja tako uređen da radnik mora poznavati mašinu da bi njom komandovao, ali istovremeno i njoj bio podređen” (strana 68).

Mogla bi se ljepota stila i jezika u djelima profesora Rista Vukčevića sa mnogo sličnih citata dokazivati. Ostanimo na navedenom citatu.

— *„...društvo ne bi smjelo da prepusti formiranje čovjekove ličnosti samo onim uticajima, porukama i signalima koje emituju prošlost i tekuća stvarnost. Neophodno je imati u vidu obrise budućnosti koja će činiti životnu realnost generacija koje su sada u procesu formiranja i sticanja osnovnih znanja i kulture, kao i imati u vidu koliko tu sagledanu budućnost mogu nastupajuće generacije preuređivati. U izloženom smislu, savremeni čovjek, prilagođen vremenu u kojem živi, jeste čovjek mjere, ravnoteže između nasljeđa prošlosti, sadašnjosti i budućnosti... Prirodom obdaren i društveno izgrađen, po mjeri i toleranciji, ljudski potencijal (znanje, moral, duh, kultura), postaje životvoran, neiscrpan i brzo krči put svestranom progresu”.*

5. UMJESTO ZAKLJUČKA

Profesor Risto Vukčević, kao izuzetan naučni stvaralac i važan akter društvenog i političkog života Crne Gore, posebno u periodu demokratskih previranja posljednjih godina SFRJ, te turbulentnih godina osnivanja SRJ i uvođenja višepartijskog sistema u Crnoj Gori, ostaje dio istorije razvoja crnogorske ekonomske misli koga pamtimo i čija djela i danas izučavamo.

Život profesora Rista Vukčevića bio je ispunjen neumornim radom, vjerom u socijalnu pravdu i borbom za ravnopravnost i solidarnost među ljudima.

Kako razumjeti svoju zemlju, njen mukotrpan put obnove i izlaska iz nerazvijenosti i siromaštva, put kojim se trebalo boriti za njen prosperitet, na kom su posrnuća bila podstrek za nove borbe, uvijek sa pogledom unaprijed i neiscrpnom energijom da se doprinese daljem napretku — pokazuje nam bogata životna priča profesora Rista Vukčevića.

Zasluzio je profesor Vukčević da se sa ljubavlju i poštovanjem sjećamo njegovih predavanja i nadasve interesantnih ekonomskih analiza, ali i životnih priča i iskustava koje je, na sebi svojstven način, ljudski i neposredno, sa nama dijelio. Kao mladi saradnici, od njega smo sticali prve lekcije o ljubavi prema profesorskom pozivu. Ono što posebno izdvajam, jeste da sam od njega učila o poštovanju posla i kolega, ljepoti neposrednosti komunikacija, ali i o vrlini ljudskosti, porodičnim vrijednostima, duhovnom bogatstvu i plemenitosti.

Nažalost, relativno je kratko bilo naše druženje. I danas, sa posebnim poštovanjem pamtim da je jedna od posljednjih stvari koje je (moj) profesor napisao svojom rukom, bio izvještaj o mojoj doktorskoj disertaciji, želeći i na taj način, iako već veoma slab, da me uputi i podstakne na dalje pregalaštvo, pružajući mi profesorsku i ljudsku podršku. Za sve što napisah, kazujem jednostavno — HVALA, DRAGI PROFESORE.

Gordana ĐUROVIĆ

ECONOMIC DEVELOPMENT PROBLEMS AND
MACROECONOMIC MANAGEMENT IN THE WORK
OF PROFESSOR RISTO VUKČEVIĆ, PH.D.

Summary

Dr. Risto Vukčević (1929–1994) was a full professor at the University of Montenegro, one of the founders of the Faculty of Economics, the first higher education institution in the country. He was the director of the Institute for Socio-Economic Research at the Faculty of Economics (1965–1968), as well as the Dean of the Faculty (1968–1972). As the director of the Republic Institute for Social Planning (1976–1978), he was a member of the Executive Council of Montenegro. On December 27, 1990, the first post-war multi-party Assembly of SR Montenegro was constituted and professor Risto Vukčević was unanimously elected as its president. He was elected to the same position in 1993, after the early elections, in which position he was found dead (1994).

During his working life, professor Vukčević participated in the development of over fifty scientific research projects and studies of the Institute for Socio-Economic Research of the Faculty of Economics, numerous Yugoslav institutes, MASA, as well as other scientific institutions in the country. He was the president of the council for the macro-project of the Concept of long-term development of Yugoslavia until 2000. He has published more than 170 scientific papers, including seven separately published publications, including particularly: “Problems of economic development of Montenegro” (1967), “Development of the Montenegrin economy (1974),” “Industrialization and deagrarianization in Yugoslavia” (1983) and “The Economy of Yugoslavia in Different Social Systems” (1994). Professor Vukčević was one of the first Montenegrin macroeconomists, whose overall research work is dedicated to the issues of economic development and macroeconomic management.

For his contribution to the development of economic and scientific thought in general, professor Vukčević has been awarded several times. He received the Thirteenth of July Award (1969) and the Titograd Liberation Award (1972). As a special social recognition, he was awarded the Order of the Republic with a silver wreath in 1980.

Key words: Risto Vukčević, macroeconomic management, economic development, Montenegro, Yugoslavia

